

Et Bidrag

til at oplyse Apothekernes Oprindelse og de ældste
Apotheker-Privilegiers Bestaaenhed i Danmark¹⁾,

af

Dr. F. W. Mansa.

Det er bekendt, at alle de ældre Apotheker i Danmark ere udstyrede med reelle Privilegier, saa at Besidderne af samme ikke alene kunne afstaae til Arv og sælge det Forraad af Medicinalvarer og pharmaceutiske Redskaber, som de have erhvervet sig, men ogsaa Privilegiet selv, som enhver anden Gienstand for Eiendom. Imod denne Tingenes Orden, hvorved navnlig Apothekerne og derved tillige Medicinalvarerne, under den stedse tiltagende Concurrence, i hoi Grad fordyres — hvorved kun Penge, ikke Kundskaber og Dygtighed, fører til Besiddelsen af et Apothek, og hvorved altsaa i det Hele yderst flette Bilkaar for enhver fattig, om endog nok saa dygtig Pharmaceut betinges — have i den senere Tid meget gyldige Indvendinger reist sig; og det er paa Grund af disses Betydning, at der for alle de i de seneste Aar oprettede nye Apotheker kun ere udstedte personlige, for den Benaadedes Liv gjeldende Privilegier; ligesom ogsaa det Spørgsmaal er kommet paa Bane, hvorvidt det kunde være rigtigt, at Staten afskaffte de ældre Apothek-

¹⁾ Til denne Fremstilling har jeg benyttet flere af de Kiendsgierninger, Documenter og Ytringer, som allerede findes i en af mig, dog i et andet Diemed forfattet, og i et lidet udbredt Tidsskrift indrykket Afhandling „om Apothekervæsenet i Danmark i ældre Tider indtil Kong Frederik den Andens Død.“ (see Samlinger til den danske Medicinalhistorie af Herholdt og Mansa. 3die Hefte S. 231 og flg.).

ciere deres reelle Privilegier, og indførte samme Betingelser for alle Apotheker i Danmark. Det vilde ganske ligge udenfor Grændsen af dette Tidsskrifts Bestemmelse at undersøge, hvad der taler for og hvad imod en saadan Foranstaltning fra Regeringens Side, hvorfor dette ogsaa her ganske skal lades ude af Sigte. Derimod tør det vel anses for en Gienstand, værdig Læsernes Opmærksomhed, noiere at oplyse, hvorledes Apothekervæsenet, navnlig i den anførte Henseende, har udviklet sig i vort Fædreland, og med hvad Ret, større eller mindre, Eierne af de ældre Apotheker ere i Besiddelse af hiin Herlighed; da naturligvis Betingelserne for den i Forslag bragte Afstaaelse af samme for en stor Deel vil beroe paa Resultatet af en sliq Undersøgelse.

Saa længe ingen Lægevidenskab existerede i Danmark, og en saadan Tingenes Tilstand varede i det mindste lige indtil den Tid, da det Kiøbenhavnske Universitet stiftedes (henimod Slutningen af det 15de Aarhundrede), kan ingen Tale være om et ordnet Apothekervæsen. Blandt vore oldnordiske Forfædre var Kundskaben om de i Landet vorende medicinske Urter (og kun disse anvendtes til Sygdommenes Behandling) almindeligt udbredt, og enhver forsynlig Familie samlede selv og bevarede saadanne Urter til Brug. I Middelalderen kom den Kunst, at give Raad i Sygdomsjslfælde fornemmeligen i Hænder paa Præster og Munk; hvorvel den ogsaa, dog sieldnere, udovedes af Lægfolk, navnlig af Ridderfruerne. Men da hiin Tids Geistlige, klogt benyttende sig af Folkets Bankundighed og Overtro, næsten udelukkende til deres Behandling af Sygdommene anvendte Besværgelser, Formularer, Ceremonier, Amuleter, Helgenes Paakaldelse og lignende overnaturlige Midler²⁾, behøvede det egentlige Medicamentsforraad ikke at være stort, og man kan

²⁾ Jof. min Beretning desangaaende i Philiatricens Program af 1836 S. 2 flg.

næsten sig, at Kundskab om Lægemidlerne og deres Kræfter, under Middelalderens Mørke, suarere gif tilbage end frem, i det den maaskee ene reddedes fra Undergang ved de mere hoitstaaende Dvinder, som fandt en Tilfredsstillelse i at yde de Syge Lindring og Hielp ved de Kundskaber, der vare gaaede i Arv fra Slægt til Slægt. Dog lader det sig ikke negte, at enkelte saavel af den høiere som lavere Geistlighed ikke alene have været i Besiddelse af firkelig Lærdom; men ogsaa ved deres Læsning af de mere cultiverede Landes medicinske Literatur have erhvervet sig nogen Indsigt i Læren om Sygdommene og om Lægemidlerne, hvorved de skulle helbredes. Jeg behøver her blot at minde om den berømte Canonicus i Roeskilde, Henrik Harpestreng, død ved Aaret 1244, der utvivlsomt maa tillægges en ikke ringe Kundskab i Lægevidensskaben, saaledes som den, efterhaanden udviklet af Grækere, Romere og Arabere, var i Flor paa hans Tid. Det er bekiendt, at man anseer ham som Forfatter til en periphrastisk Oversættelse af Emilius Macers Digt: de virtutibus herbarum. foruden flere andre medicinske Arbejder³⁾. Ogsaa den skaanske Abbed, Johannes⁴⁾, som kaldtes for at helbrede Kong Baldemar den Første i hans sidste Sygdom (1182); Biskop Bo i Aarhus, død 1424 og efterladende sig en betydelig, ved medicinsk Praxis erhvervet Formue⁵⁾, en Biskop Knud i Westeraas (episcopus Arusiensis civitatis Daciae)⁶⁾, der upaatvivlelig har

³⁾ Henrik Harpestrengs danske Lægebog fra det trettende Aarhundrede, udgivet af Chr. Molbech. Kbhvn. 1826. (Jvf. Molbechs Nord. Tidsskrift. III. 1829. S. 276—288. Danske Mag. 3. Række. II. S. 165. flg.)

⁴⁾ Saxonis Grammatici historia danica. Ed. P. E. Mülleri p. 956. Saxo kalder ham dog medicinae præsumptuosiore[m] quam peritiorum professorem.

⁵⁾ Anmærkninger om nogle Navne i Math. Gableri latinske Vers af S. Gram, i Kbh. Vid. Selsk. Skrift. T. I. S. 270.

⁶⁾ Man har oftere, uden Tvivl urigtigt, villet giøre ham til Biskop i

været Dienvidne til den i Montpellier (1466?) græsferende Pest og senere i en Tractat⁷⁾ beskrevet den, — ligesom maaskee nogle Andre, fortiene at nævnes som Mænd, der i lægevidenskabelige Indsigter stode over deres samtidige Landsmænd. Ved den Interesse, som disse Geistlige paa en Tid, da egentlige Læger aldeles manglede, viste et Bistudium, skete det, at Kundskaben om flere af de i Udlandet tilberedte og med større eller mindre Lovtaler udbasunede Lægemedler lidt efter lidt banede sig Udgang til Danmark. Det var fornemlig Italien, hvor den Kunst at tilberede de ofte meget sammensatte og en vidtloftig kemisk Proces udkrævende Lægemedler — saaledes som græske, romerske og især arabiske Læger havde foreskrevet dem — allerede tidlig i Middelalderen udviklede sig, rimeligviis som en Levning fra Romernes Tid. De Mænd, som gave sig af med Lægemedlernes Tilberedning, kaldtes Confectionarii, men maatte, forinden de fik Tilladelse hertil, have underkastet sig en Prøve af Lægernes Collegium i Salerno, og dernæst have aflagt Eed paa at de vilde tilberede „Confectiones secundum formam prædictam.“ De udsolgte ikke selv deres Præparater; men dette skete, efter en bestemt Takt, hvorved Hensyn toges til om de vare gamle eller nylig tilberedede, af saakaldte Stationarii, der havde Boutikker i alle større Stæder⁸⁾. Disse, eller mulig Confectionarii selv, medgave igjen

Marhuus, hvor ingen Bispe af dette Navn fandtes i det 15de Aarhundrede.

7) Denne Tractat findes i 2 forskjellige Udgaver paa det store Kgl. Bibliothek, fra Beg. af XVI Aarh., begge med disse Slutningslinier: Tractatus de regimine pestilentiae dni Kamiti (Kanuti) epi. arisien. regni dacie, artis medicine expertissimi plessoris finem habet. Ogsaa i en gammel skreven Lægebog (Nr. 710 i Quarto i den Kgl. Samling paa det st. Kgl. Bibl.) har jeg fundet en Afskrift af denne Tractat om Pesten.

8) Navnlige udmærkede Mailand, Rom, Venedig og Gemua sig i denne Henseende. Jvf. Möhsen, Geschichte der Wissenschaft in der Mark Brandenburg. Berlin, 1781 S. 375.

reisende Kjøbmænd, de saakaldte Landsfarere (Circumforanei), der paa Handelens Vegne giennemkrydsede Europas mere bekiendte Lande, deres Medicinalvare til Forsalging. I den tidligere Middelalder naaede Landsfarerne neppe Danmark, eller de nordiske Lande overhovedet; men man maatte her hielpe sig med leilighedsviis at forskrive de Lægemidler, hvortil man havde Trang, giennem Landsmænd, der reiste til de sydligere og mere cultiverede europæiske Stater. Saaledes erholdt den berømte Biskop Absolon i Aaret 1182 efter Begiering sig tilstillet af Abbed Stephanus Tornacensis en Gæfte med Theriak fra Paris, „ut humile satis sed utile xenium, magnis et potentibus viris acceptum, quorum et vitæ status fructuosus est in seculo, et exitus a seculo luctuosus“⁹⁾.

Det varede imidlertid ikke længe, inden Medicinalhandlerne fandt Vej til Danmark, og efterat engang Bekiendtskabet til de udenlandske Lægemidler var stiftet, maatte heraf paa en naturlig Maade Onsket om, i Landet selv at besidde Forraadssteder, hvor det, man søgte, stedse og i tilstrækkelig Mængde kunde erholdes, af sig selv opstaae. Dog udførtes dette neppe før henimod Midten af det 15de Aarhundrede, og det vel fornemmelig ved Udsendinge fra de vindstibelige, i alle Danmarks Handelsforhold indgribende Hansestæder. Man har saaledes allerede fra Aarene 1465 og 1479 Skiøder, som angaae Apothekergaarde i Kiøbenhavn¹⁰⁾. Ligeledes findes i gamle Lægebøger, skrevne omtrent paa denne Tid, f. Ex i den Codex, der under Nr. 249 bevares paa Universitetsbibliotheket, bestemte Hentydninger paa Tilværelsen af Apotheker her i Landet¹¹⁾. Det samme

⁹⁾ Niegel's: Forsøg til Chirurgiens Historie S. 92.

¹⁰⁾ See P. Grams Anmærkninger til Gublers latinske Vers, i det Kjønske Vid. Selskabs Skrifter, 1750. 4 D. S. 269.

¹¹⁾ Side 107 i den anførte Codex hedder det f. Ex.: Giv dem, som have for meget Blod i Hovedet, og hvis Hierte er sygt, „at æde Amatasayam magnam, ther findes i Apotheket alth redde giorth;“ og S.

gielder om den ovenfor antydede Tractat om Pesten af Biskop Knud ¹²). Det er bekiendt, at Hansestæderne allerede meget tidlig havde et Barcoplagsted i Slagelse, hvorfra uden Tvivl ogsaa Medicinalvarer udsolgtes.

Skiøndt disse „Apothekergaarde“ kun slet og ret vare Dplagssteder, eller snarere Boutikker, hvor de af Landsfarerne indførte, baade simple og sammensatte Lægemidler udsolgtes, tilligemed Wiin, Krydrier, Urteframvare o. s. v., og skiøndt de saaledes vare himmelvidt forskiellige fra vore nuværende Officiner af samme Navn ¹³): saa vare Besidderne af dem dog begavede med visse Friheder og Privilegier, der imidlertid kun vare personlige, og i Hovedsagen kun angik deres Forum i Rettergangsager og Beskyttelsen for Andres Indgriben i deres Næringsvei. Saaledes var Tilstanden i Danmark indtil Begyndelsen af det 16de Aarhundrede.

Imidlertid havde den berømte Munk Basilius Valentinus, og senere den endnu berømtre Læge Paracelsus, hævet Chemien til en Kunst, og som Følge heraf var der paa flere Steder udenfor Italien, i Paris, Leipzig, Berlin, Ulm, London o. s. v.

108: „Giv hannem, hvis Pierne er soer, Triapinum, der findes i Apotheken.“ I de Lægebøger derimod, som maa antages at være ældre, og hvoraf flere findes i vore Bibliotheker, findes ikke Benævnelsen „Apothek.“ forsaavidt jeg har haft Leilighed til at gienemgaae dem.

¹²) Her nævnes: Pillule pestilentialis, que habentur in apotheca.

¹³) At Navnet Apothekergaarde ikke berettiger os til at stille dem høiere, end her er angivet, fremgaaer noksom deraf, at allerede Columella (de re rustica Lib. 1. c. 6.) ved „apotheca“ kun forstaaer et Wiinlager. Indtil en langt senere Tid er saaledes ved dette Navn betegnet et Dplags- eller Udsalgsshed for denne eller hiin Varefort. Som en Følge heraf, kalder endnu den Dag i Dag den almindelige Mand i Nordtyskland et Apothek „Medicinapothek,“ ligesom Almuen i Ostpreussen kalder det et „Doctorapothek.“ Ja i en Cabinetsordre fra Frederik den 2den i Preussen forekommer endnu i Aaret 1787 Udtrykket „Medicin-Apothek.“

opstaaet Apotheker¹⁴⁾, hvor ogsaa de sammensatte Lægemidler tilberededes af kunstforstandige Folk. Deels Kundskab herom, deels Overbeviisningen om de store og mangfoldige Bedragerier, som baade de stationaire Udsælgere, og endnu mere Landsfarerne, begik med de til Udlandet udforte Lægemidler, maatte saa naturligen ogsaa her i Danmark vække Lysten til i Landet selv at erholde lignende Apotheker. Det synes som den nærmeste Impuls hertil kan være givet af Kong Christian den 2^{de}s Fortrolige, Sigbrit, der, som Gram har oplyst¹⁵⁾, var vel forfaren i Lægekunsten, selv laborerede i Chemien og besad mange Arcana; og om hvem det upaatvivlelig er at Paracelsus taler, naar han fortæller¹⁶⁾, at han paa sin Reise i

¹⁴⁾ Ifølge Mohsen's Udsagn (l. c.) er det første Apotheker-Privilegium for Berlin udstedt i Aaret 1488, og i Leipzig allerede 1409. Reinhard (Beitr. zur Gesch. d. Apotheken. Ulm. 1825) anfører, at i Aaret 1476 blev Hans Bürker, „Lehrer in der Arznei“ antaget af Staden Ulm paa 10 Aar for at have Tilsyn med Apothekerne, at god Medicin stedse var forsaanden. I Aaret 1457 erholdt Hans Kettner, „inwendiger Arzht“ i Stuttgart, Tilladelse til der at oprette et Apothek (Sattler's Gesch. v. Württemberg Bd. 5. S. 329). Af en Ordonnance (i Recueil des anciennes lois francaises. Tom. 4. p. 421) erfares, at Paris 1336 havde et Apothek. Overhovedet dannede Apothekerne i Frankrig allerede 1464 et Laug. I Aaret 1345 sees Edvard III. at have givet en Apotheker i London, Coursus de Gangeland, en aarlig Gehalt af 27 Pd. 7 Sch. og 6 Pence for den Dyvartning, han havde ydet under Kongens Sygdom i Skotland (Anderson's Gesch. d. Handels. Th. 2 S. 365). I Stockholm oprettedes først i Midten af det 16de Aarhundrede et Apothek, og 1648 det første i Upsala. (Beckmann's Gesch. d. Apotheken, i hans Beitr. 3. Gesch. der Erfindungen. Th. 2. S. 493).

¹⁵⁾ S. Gram „om Paracelsus har været i Kiøbenhavn?“ i det Kbh. Selskabs Skrifter 1 Deel S. 250.

¹⁶⁾ Wund-Arznei (i Gensers Udgaven Tom. 3. S. 16). „Stockholmii (Naf uden Tvivl være Hafnia, hvilket Gram tilstrækkeligen synes mig at have beviist i den ovenfor citerede Afhandling) quoque in Dania erat matrona quædam nobilis, quæ omnia vulnera (nervorum vulneribus & iis, in quibus ossa fracta erant, exceptis) tertio hausto dato glutinaret.“

Orden i Maret 1520 besegte en berømt Practicantinde som var i Besiddelse af en Saardrik, der kunde læge store Saar inden 3 Dages Forløb. Det er bekiendt, at Sigbrit for denne sin Kundskab i Lægekunsten blev udraabt for Troldom. Ved denne Tid er det ogsaa at det første Apothekerprivilegium, som vi kiende, blev givet, og det af Christian den Anden i Maret 1514 til en vis Hans Apotheker. Ligeledes forekommer 1519 Dionysius Willumsen, „myn Herris (o: Kongens) Apotheker;“*) om hvem man mener, at han enten var en Broder, eller Nærbeslagtet af Sigbrit. Kongens aabne Brev til førstnævnte Apotheker lyder saaledes:

Hans apoteker uti kjøpnehaffn siick pro'ectorium in „generali forma cum clausulis sequentibus, oc skede thet swo „at han kommende eller fallende worder for nogen sager, brøde „eller skyld, Tha well myn herris nade at ingen skall være hans „retther eller dommer ther udi vden Hans nade selfue, oc „hassuer myn herre befalet oc vndt hannem apoteken her i kjøp- „nehaffn for at staa i alle moode oc vp at holle som thett seg bør, „oc hassue oc nade (nyde) swodanne Friheder oc priuilegier som „framfarne Apoteker for hannom nydt oc brugt hassue: oc well „myn herris nade ey at nogen skall her uti kjøpenhaffn ehwo the „heltst ere skulle læcke Clarette at sælge for pending, oc ey heller „nogit stot frudt som bør at sælges paa Apoteken vden forn: „hans apoteker allene oc vnder myn herris nade tillader oc „will at han skall oc moo være skattefri, cum inhibitione „Serdelis borgemeister og radt hannem paa foræ artickle o. s. v. „Datum hassuæ die lucij pape et martiris Anno mdxiij¹⁷).“

Der findes vel i dette Actstykke ingen bestemt Hentydning paa, at det meddeelte Privilegium kun skulde være et personligt, men at det forholder sig saaledes, derom kan ingen

*) Suhms og Sandvigs Samlinger II. Deel, 1 Hefte S. 116.

¹⁷) Sammehetes, II. Deel, 1 Hefte. S. 116.

Tvivl være, da ellers en saa vigtig Omstændighed som den, at Privilegiet kunde gaae i Arv til Besidderens Børn eller Slægt, eller endog sælges til Andre, nødvendigviis udtrykkelig maatte være anført. Det er paa den anden Side rimeligt, at bemeldte Apothek har været noget andet og mere, end een af de tidligere Landsfarer=Boutikker. Om forøvrigt de her omtalte Apotheker under Christian II. have været de første Apotheker af denne Beskaffenhed her i Landet, (i Kongens Brev af 1513 omtales „framfarne“ s: foregaaende, tidligere) eller naar og hvorledes overhovedet Overgangen fra Medicinalfræmmernes Udsalgsteder til virkelige Apotheker, hvor Lægemidlerne selvstændigen tilberededes og udsolgte efter Recept, her foregik: er formedelst Mangel paa didhenhørende, nødvendige Documenter umuligt med Bestemthed at afgjøre. I ethvert Tilfælde, maa jeg være af den Mening, at de virkelige Apotheker saavel her, som i andre Lande, ikke have udviklet sig af Medicinalfræmmernes Udsalgsteder, men selvstændigen ere opstaaede; i det Landsfarerne og Apothekerne maae antages at have været naturlige Antagonister.

Da Kong Christian den 2de blev forjaget fra Riget i Maret 1523, fulgte, som bekiendt, de fleste Mænd, som han havde fremtruffet, og saaledes ogsaa den her nævnte Dionysius Willumsen, med ham i Landsflygtighed. Landet var nu blottet for et Apothek. Da Frederik den 1ste havde bestøget Throuen, bestræbte han sig gjentagne Gange for at faae denne Mangel afhjulpen, men forgievs. Først henvendte han sig paa Herredagen i Kiøbenhavn 1525 og senere paa den i Odense 1526, til Rigsraadet for at formaae det til at udsætte en aarlig Løn for tvende forfarne Apothekere, hvoraf han meente at den ene kunde behøves i Sjælland, den anden i Jylland; men uagtet Rigsraadet erkjendte Nytten af Kongens Forslag, afflog det dog at forstrække de dertil nødvendige Penge, sigende:

„hvo dem haver behov, han lønne dem“¹⁸). Senere (i Aaret 1531), efterat Graabrødrene i Kiøbenhavn havde maattet afstaae deres Kloster¹⁹), haabede han, ved at overlade en Deel deraf til en Apotheker, at kunne opnaae sit Dnsse og saaledes nogenlunde afhjælpe en sølelig Mangel²⁰), men det lykkedes ikke, uvißt af hvilken Grund. Af den bekiendte, først catholske Cannik, senere lutheriske Præst og Polyhistor Christen Pedersens Bog „om Urtevand til at læge allehaande Sotter“ o. s. v., trykt i Malmø 1534, og indeholdende en populær Anviisning til at tilberede en stor Mængde destillerede Bande af Planter, med Beskrivelse af de dertil hørende Apparater og Kunstgreb, sees, at slike kemiske Sysselsættelser ikke vare ube-
kiendte i Danmark²¹).

Først Kong Christian den 3^{die} lykkedes det, kort efter Kiøbenhavns Beleiring, at bringe en Hollænder, Willum Uno, til at anlægge et Apothek i Danmarks Hovedstad. Af et Brev fra Christian den 3^{die}, dateret Flensborg die Assumptionis Mariæ 1536, sees, at Kongen antog denne for sin Apotheker, gav ham qvit og fri for al borgerlig Tyngde, fri Bolig for Livstid i Kongens Gaard i Høibrostræde, samt forbød, at nogen

¹⁸) Tractatus habitus Hafniæ, in communi diæta Regni circa Jacobi Apostoli Anno &c. MDXXV. — Tractatus habitus Othoniæ &c. MDXXVI.

¹⁹) Dette stete 1530. Afstaaelsesbrevet er aftrykt i Ny Danske Magazin 1ste Bd. S. 31.

²⁰) I Kongens Brev til Magistraten (af Aar 1531) hedder det: „Vider, at som I selv kunne formærke, at I selv, Eders Borgere og menig Mand her omkring Eders By storlig behøve en Doctor og Apotheker“ o. s. v.

²¹) Just denne Mangel paa Apotheker, nu da Trangen dertil engang var vakt, maatte bervirke, at flere Lægfolk lagde sig efter den spagyriske Kunst. Blandt Saadanne maa her fremhæves Christian den 3^{die}s Datter, Anna, der 1548 formæledes med Prinds August, senere Churfyrste af Sachsen. I Slottet Lochau havde hun ladet opbygge et stort Laboratorium, hvor hun beskæftigede sig med alchemiske Forsøg, men ogsaa tilberedede en stor Mængde Medicamenter,

Uden end han i Kiøbenhavn maatte faldbyde saadanne Apothekervarer, som kaldes Composita og vare tillavede efter Receipt o. s. v.²²⁾. Dette Privilegium var saaledes, efter sine egne Ords Lydende, kun et personligt, et Livsprivilegium; men allerede i Maret 1557 erholdt Willum Unos Kone, Marine, Kongens Tilladelse til, hvis hun skulde overleve sin Mand, at maatte beholde Apotheket i Kiøbenhavn „udi hendes Livs-tid og saalænge hun lever,“ med de samme Friheder og Rettigheder som hendes Mand; dog at hun skulde forsyge Apotheket med gode og forstandige Apothekersvende²³⁾. Imidlertid overlevede Willum Uno sin Kone og paa en Maade sig selv; thi Apotheket kom i et saadant Forfald, at Kongen fandt sig foranlediget til, ved tvende Læger (Dr. Martinus Edituus og Dr. Hans Bengen, senere Christian den 4tes Hoflæge*) at lade det undersøge Aar 1569, hvilken Apotheker-

---

som hun, „die gute Mutter Anna,“ uden Betaling uddeelte til Fattige. Hun skrev derhos en lille Lægebog.

²²⁾ Pontoppidan, Origines hanienses S. 469. En vis Johan v. Dieck, som Kongen noget tidligere samme Aar (l. c.) havde tilstaaet lignende Begunstigelse, naar han inden forstkommende Pintsedag kunde oprette et forsvarligt Apothek, har rimeligviis ikke kunnet opfylde det, der fordrøedes af ham. Den omtalte Kongens Gaard i Høibrostræde angives nærmere som det Steenhuus, hvori den bekiendte Ambrosius Bogbinder havde boet, og som rimeligviis er tilfaldet Kongen ved Confiscation, efterat denne oprørste Borgermester selv havde forkortet sine Dage. At der ved Oprettelsen af dette Apothek, foruden til Stadens, ogsaa, og vel hovedsageligen, er taget Hensyn til Kongens og Hoffets Fornødenhed, sees deels af Brevets Udtryk „sin“ d. e. Kongens Apotheker; deels af den tilsoiede Bestemmelse, at derne paa sin Beføstning skulde holde en Svend, som kunde følge Kongen, hvor han drog hen, og at han af Gaarden aarlig skulde betale 30 Jochumsdaler, hvis Saadant ikke gjordes nødvendigt.

²³⁾ Cancellie-Registrant Nr. 6. Fol. 143.

*) I et Kongebrev, dat. Antvorskov, 2den Sept. 1592 (Eiell. Tegneser) nævnes „Ds elskelig Dr. Johannes Bengius, Bor Hofmedicus.“

Visitation upaatvivlelig er den ældste i Danmark²⁴). Kort efter, i Maret 1572, overdrog han sit Livsprivilegium til en vis Mathern von Wermelskercken, som derpaa ogsaa fik Kongelig Confirmation af Frederik den Anden. I denne Confirmation hedder det: „Efterdi denne Brevviser, Mathern von Wermelskercken, underdanigst har ladet Os tilkiendegive, at han har handlet med Os elskelige Willum Uno, saa at han har overdraget ham det Livsbrev, som Vor fiære Fader har undt og givet ham o. s. v., saa tillader Vi med dette Vort aabne Brev, at M. v. Wermelskercken maa være Vor Apotheker i Kiøbenhavn, og have sin Bolig i Vor Gaard i Høibrostræde, og skal han være fri og qvit for alle Skatter og borgerlige Tyngder og Besværinges „udi hans Livstid og saa længe han lever“ o. s. v.²⁵)

Det viste sig imidlertid snart, at det ikke var nogen ufordeclagtig Levevei at være Apotheker i Kiøbenhavn²⁶), og inden Frederik den 2^{den} døde, havde en anden Pharmaceut, Walter Jan sson, ansøgt om og erholdt Privilegium paa at oprette endnu eet Apothek i Rigets Hovedstad²⁷). Privilegiet er med Hensyn til de Apothekeren paahvilende Pligter næsten eenslydende med de forhen nævnte. Da der imidlertid ikke blev tilstaaet denne uegen offentlig Bolig, er den Omstændighed: om Privilegiet skulde være personligt eller reelt, ikke berørt, men af den tidligere anførte Grund tør man vel heraf slutte,

²⁴) Det Kgl. Brev vedgaaende er dat. Helsingør d. 5te Martis og findes i Cancellie-Registranten (Tegnelser for alle Lande) Nr. 10, Fol. 293. a.

²⁵) Dette aabne Brev er dateret Frederiksborg d. 10de September Aar 1572. En Afskrift deraf findes i Geheime-Archivet.

²⁶) Ogsaa vedbleve Landsfarerne at hjemsoge Danmark og Hovedstaden. Henrik Smidt i Fortalen til hans lille Bog: om Menniskens Vand, 1557), kalder dem „fordærvede Kiøbmand, Therragelse (Theriat) og Olie-Kræmmere, som betrage den menige og simple Almue.“

²⁷) Geheime-Archivet.

at det kun har været personligt. Dette bliver saa meget mere indlysende som Kongen, da W. Jansson fort efter, maaskee endog forinden han fik sit Apothek i Stand, døde, gav en vis Hans de Huudt i Aaret 1572 Tilladelse til i den Afdødes Sted at være Apotheker i Kiøbenhavn ²⁸⁾, uden at Privilegiet blev Gienstand for Salg.

Saaledes maa det vel ansees for tilstrækkeligt oplyst, at de første Apotheker-Privilegier kun have været personlige.

I Christian den Fierdes Regieringstid blev Antallet paa Kiøbenhavns Apotheker længe ²⁹⁾ ikke udvidet; derimod udvirkede de to dalevende Apothekere, Mathias Kalkoven og Hans Stein, at deres hidtilværende personlige Privilegier nu bleve forvandlede til reelle, saa at de kunde tages i Arv af deres Efterladte, eller sælges til Fordeel for disse. At en saadan Bestemmelse er fattet af Kongen, fremgaaer ganske utvivlsomt af en Brevverling mellem Christian den Fierdes Livlæge, Arnisæus, og det medicinske Facultets Decanus, Thomas Finke. Denne Brevverling blev fort i Aaledning af Christian den Fierdes bekiendte Rescript af 1te November 1629 om en aarlig Visitation af Kiøbenhavns Apotheker; en Forholdregel, der lige saa meget maatte ansees for begrundet i de daværende Officiners mindre gode Tilstand, som nødvendig for at forebygge deres fremtidige Forfald, nu da de personlige Privilegier vare gaaede

²⁸⁾ Det aabne Brev desangaaende er dateret Frederiksberg d. 14de Mai 1572 og findes i Afskrift i Geheimo-Archivet.

²⁹⁾ Først i Aaret 1642 finder man heri en Forandring, idet en vis Samuel Meyer ansøres i Regnskabet for dette Aar som Kongens Hofapotheker med en aarlig Lon af 200 Rdl. (Danst Magazin V. S. 212). Det maa være dette Apothek, hvortil Jens Lauritsen Wolff i hans *Encomion regni Daniæ* (trykt 1654) sigter, naar han S. 147 siger, at „Hs. Kgl. Majestæts Apothek er i et stort grundmuret Huus, imellem Kiøbenhavns Slots Ridder- eller Dantsesal og Perten, i hvilket Huus i fordunds Tid var Rigets Hofmeisters eller Statholders og Rigets Raads Forsamlingsstue.“

over til reelle. Arnians skriver under 18^e Nov. samme Aar til Finke blandt andet: „Begge Apothekere (i Kiøbenhavn) have nylig erholdt Kongeligt Privilegium: at alle deres Redskaber og alle deres Lægemidler skulle, naar Dødsfald imellem dem indtræffer, gaae i Arv til deres Afkom, tilligemed Tilladelsen til at aabne Officinerne; dog paa det Vilkaar, at Kongen forbeholder sig at lade den, der skal modtage Apotheket, prøve af Medici, og, naar han er befunden at være duelig, da allernaadigst at stadfæste hans Privilegium, førend han maa giøre Brug³⁰⁾ deraf.“

I denne Aand ere alle følgende Apotheker-Privilegier indtil den allerfæneste Tid udfærdigede, saa at altsaa alle de Apotheker, for hvilke disse gielde, med fuld juridisk Berettigelse og ikke alene ved Hævd ere i Besiddelse af en Herlighed, som nyere Anstuelser stræbe efter at betage dem.

---

³⁰⁾ Herholdts Bidrag til Pharmaciens og Medicinalvæsenets Historie i Danmark S. 47 flg.